

ТЕРОРИЗМЪТ - ПРОБЛЕМ НА СИГУРНОСТТА НОМЕР ЕДНО**Радослав Иванов Тодоров***Университет по библиотекознание и информационни технологии***TERRORISM – THE MAIN SECURITY ISSUE****Radoslav Ivanov Todorov***University of Library Studies and Information Technologies*

Abstract: Security has turned into one of the main sources of concern for the Europeans and around 77% of them expect the EU to increase its efforts aimed at combating terrorism. In response to these expectations the European Union has undertaken series of measures – tightening of control at external borders, improvement of police and judicial cooperation in the searching and prosecution of suspected persons, interruption of cash flows for terrorists, prevention of radicalization and combating organized crime.

Security of Europe is a common priority of the European institutions. The EU strategy against terrorism has four main streams: prevention, protection, prosecution and reaction. The European Commission applies the 2015-2020 European Security Program aimed at promotion of cooperation between the member states. Furthermore the EU cooperates with other countries for improvement of external security.

Keywords: European Union, terrorism, prevention of radicalization, combating organized crime.

Резюме: Сигурността се превърна в основен източник на безпокойство за европейците, като около 77% от тях очакват ЕС да направи повече в борбата с тероризма. В отговор Европейският съюз предприе редица мерки - засилване на проверките на външните граници, по-добро полицейско и съдебно сътрудничество в издирването и преследването на заподозрени лица, прекъсване на финансовите потоци за терористите, предотвратяване на радикализацията и борба с организираната престъпност.

Сигурността на Европа е общ приоритет на европейските институции. Стратегията на ЕС срещу тероризма има четири насоки: предотвратяване, защита, преследване и реакция. Европейската комисия следва Европейска програма за сигурност за периода 2015-2020 г., която цели да насърчи сътрудничеството между държавите членки. Освен това ЕС работи и с други страни за подобряване на външната сигурност.

Ключови думи: Европейски Съюз, тероризъм, предотвратяване на радикализацията, борба с организираната престъпност.

Въведение

Тероризмът е още един от онези термини, които изглежда всеки е готов да използва, но никой не може да се съгласи с една точна дефиниция. Дори експертите продължават да спорят относно начина, по който трябва да се използва този термин, и казват, че има над сто различни дефиниции за тероризъм, от които нито една не е приета за универсална.

Липсата на съгласие има много практически последствия: да вземем само един пример, ООН не може да приеме конвенция срещу тероризма, въпреки че се опитва повече от 60 години, защото държавите-членки не могат да постигнат съгласие относно дефинирането на термина. Генералната асамблея на ООН е склонна да използва следното определение за тероризъм: „Престъпни дейности, планирани и предназначени да провокират състояние на терор сред широката общественост, група хора или отделни лица с политически задачи, които при всички случаи са неоправдани, независимо от съображенията от политически, философски, идеологически, расов, етнически или друг характер, които могат да бъдат изтъкнати“.

Думата „тероризъм“ първоначално е използвана, за да опише „Regime de la Terreur“ (Доминирането на терора) във Франция през последното десетилетие на 18 век, и по-специално периода от 1793-1794 г. при управлението на Максимилиан Робеспьер. Тези години се характеризират с използването на насилствени методи на репресия, включително масови екзекуции, разрешавани от Революционния трибунал – съд за политическите престъпници. Към края на тази ера хората често са били осъждани само въз основа на подозрение и без право на претенция за честен процес.

Всичко казано по-горе води до цялостна атмосфера на страх: държава, в която хората вече не могат да се чувстват в безопасност от заплахата от произволно насилие. С такова начало концепцията за тероризма влиза в речника.

През 19 век терминът „тероризъм“ започва да се свързва повече с групировки, действащи в държавата, за да свалят от власт, а не толкова със системи на държавен терор. Революционните групировки в Европа често прибегвали до насилие, за да отхвърлят ръководители или държавни структури, които считали за репресивни или несправедливи. Най-популярната техника е основно убийството и сред „успехите“ са убийствата на руския цар, на френския президент, на императрицата на Австро-Унгария и краля на Италия.

През 20 век - най-ужасният, по отношение както на броя на жертвите и може би по отношение на жестокостта и липсата на човечност на методите, и правителствата и под-държавните групировки се обръщат към насилието при преследване на своите задачи. Действащите лица и инициаторите в тези серии от ужасяващи драми, са включвали държавни длъжностни лица, както и под-държавни групировки. Но в края на века почти единствено последните са били наричани с термина „терористични групировки“.

1. Ислямски екстремизъм.

Действително, регионът на Големия Близък Изток сега е в продължителен период на много сериозна нестабилност. Неговите взривни центрове днес са – Сирия, Иран, Ирак, Афганистан. Задълбочава ситуацията продължаващият конфликт между Израел и Палестина. Стават все по-уязвими опорните прозападни режими, в това число в Саудитска Арабия, Египет, Турция и даже в Пакистан, вече владеещ ядрено оръжие. Това прави Близкия Изток и района на Персийския залив все по-малко надеждни доставчици на нефт за САЩ, Западна Европа, Китай и Япония.

Но на първо място дестабилизацията на района на Големия Близък Изток заплахва с конфликти и разпространение на тероризъм и ислямски екстремизъм. Опасността от тероризма постоянно нараства, и няма никакво съмнение, че това е заплахата номер едно за цялото човечество.

В какво е особената опасност от ислямския екстремизъм?

Преди всичко в това, че за основен метод на борба е избран терорът. Но с тероризма човечеството се сблъсква вече отдавна и никога не го е смятало за главна заплаха за неговата сигурност. Но, какво е принципиално новото тук?

Първо, съвременните терористични мрежи се характеризират с висока степен на децентрализация и имат „малкоклетъчна” структура, разпространена по цял свят, при това без единен център за управление. Всъщност, всички местни терористични организации представляват мрежа от малки, не свързани една с друга клетки.

Второ, терорът никога не е бил толкова масово явление, както сега, и у него никога не е имало толкова масово съчувствие сред населението. Днес това преди всичко се отнася за Близкия и Среден Изток. Ярки примери за това са – Сирия, Ливан и Палестина.

Трето, увеличава се уязвимостта на съвременното постиндустриално общество, особено крупните градове. При избора на целите терористите се ръководят от два мотива: да бият там, където това ще нанесе най-голяма вреда на врага, и там, където това ще повдигне духа на бойците на джихада. Информационната откритост на съвременното общество прави актовете на терора още по-привлекателни в очите на терористите.

Четвърто, извънредната опасност от ислямския екстремизъм е в това, че неговите последователи са готови да се жертват. Обикновено в човешкия морал смъртта – е най-страшното наказание. Но тук е обратно – това е най-високата награда. Екстремистите вярват в това, че смъртта в борбата с неверниците води право в шатрите на рая, където вечно ще ги гаят прекрасните източни хубавици.

Пето, развитието на съвременните технологии и способността на терористите да ги използват прави техните действия особено опасни.

За днешното развитие на човешката цивилизация са характерни две тенденции. От една страна, това е глобализацията, преминаваща под въздействието на научно-техническата революция, а от друга – стремежът да се съхрани националната и регионалната идентичност.

Оттук повишената чувствителност и ранимост на мюсюлманите, която се прояви в скандала с карикатурите и в реакцията на изказването на римския Папа. Но главното – това е възмущението от политиката на Запада по отношение на ислямския свят. Като се започне с образуването на Израел, което, според мнението на мнозина на Изток, било инспирирано от Америка, и завършвайки с интервенцията в Ирак. Не може затова да не се съгласим с извода, който прави известният руски изтоковед Г. Мирски: „религиозната и културна компонента тук се слива с протеста против конкретни политически акции на Запада”¹.

2. Заплаха от ядрен тероризъм.

Още по-голяма опасност може да стане възможността за създаване или придобиване от терористите на ядрено и друго оръжие за масово унищожение. Преди всичко, защото приложението на това оръжие от тях е напълно мотивирано, както от техните убеждения, така и от необходимостта да се повдигне „летвата” на терора след събитията от 11 септември 2001 г. в САЩ. И тук се крие коренната разлика между западния свят и ислямските екстремисти в подхода към самата възможност за приложение на ядрено оръжие.

Според мнението на много специалисти, технологията за създаване на атомна бомба днес вече не е тайна. При наличието на такива знания, а главното – при наличието на плутоний или високообогащен уран – най-просто ядрено взривно устройство може да се монтира в някакво спомагателно помещение, например, в специализирана ремонтна работилница. Да се поръчат компонентите, необходими за неговото изра-

¹ Мирский Г. Жизнь на скважине // Коммерсантъ. 21 септември 2006 г.

ботване, не е трудно. Най-трудното тук – това е производството на оръжеен плутоний или високообогатен уран, което досега не е по силите на болшинството държави. Затова най-вероятен сценарий могат да бъдат опитите на терористи да откраднат плутоний или високообогатен уран за създаване на своя атомна бомба. И съдейки по всичко, усилията на терористите са насочени към това, по всякакъв начин да получат ядрени материали.

Придобиването на ядрени материали от терористи за създаване на атомна бомба може да се смята за възможно, но въпреки това е малко вероятно дело. Днес, най-вероятно, може да става дума за голяма заплаха от придобиване от тях на радиоактивни материали за създаване на „мръсна бомба“.

Ако Иран съумее да се снабди с ядрено оръжие, то неговото регионално влияние неизмеримо ще нарасне, и в него ще се окажат допълнителни лостове. Ще нарасне и подкрепата, оказвана от него на терористичните организации. Всичко това предизвиква тревога в сунитския свят, където, както е известно, с голямо опасение се отнасят към „шиитския полумесец“.

Разсейването на мненията по иранския въпрос сред американските наблюдатели е твърде широко. Така, бившият директор на ЦРУ Майкъл Хайден смята, че Иран е спазвал изискванията на международната общност, а следователно, сделката била ефективна. Според неговото мнение, днешният президент на САЩ приема решения, не основани на обективна реалност. От друга страна, някои представители на експертната общност одобряват поведението на Тръмп. Към тяхното число принадлежи аналитикът Ричард Голдбърг, заемал длъжност на съветник по външната политика на сенатора-републиканец Марк Кьорк и в това качество разработвал санкционните мерки против иранската икономика. От негова гледна точка, правилната политика по отношение на Иран трябва изцяло да изключи възможност за компромис тъй като това ще доведе до „омиротворяване на агресора“. Затова единственият достъпен инструмент – е повишаване на натиска. Според мнението на Голдбърг няма смисъл да се разделят задачите за предотвратяване на създаването от Иран на ядрено оръжие и възпрепятстването на другите външнополитически действия на Техеран, които Белият дом смята за престъпни. Благоприятният изход за САЩ би се заключавал в следното: иранският режим, осъзнавайки реалната заплаха за колапс на икономиката заради санкциите, се съгласява да изпълни всички изисквания на САЩ. Аналитикът вярва в предимствата на този подход, тъй като той не е военен, а във висша степен икономически.

На практика възстановяването на санкциите изглежда по следния начин. На 6 август 2018 година беше въведена забрана:

- за придобиване от правителството на Иран на доларови банкноти;
- за търговия със злато и скъпоценни метали;
- за продажба на страната на алуминий, стомана, въглища, индустриално програмно осигуряване/софтуер;
- за купуване на килими и хранителни продукти;
- за операции с националната валута риал;
- за операции с държавен дълг;
- за взаимодействие с предприятията от автомобилостроенето.

На 4 ноември 2018 година беше въведена забрана:

- за взаимодействие с иранските превозвачи на товари, пристанищни служби, горивно-енергийни компании, централната банка;
- за достъп към системите за предаване на финансова информация;
- за предоставяне на застрахователни услуги.

Толкова прецизна изолация означава минимизиране на търговията на Техеран с развитите страни. Естествено, новините от Белия дом моментално сринаха курса на риала към долара на черния пазар – с 25%. Този повърхностен индикатор, разбира се, не отразява цялата дълбочина на проблема. По-основателен повод за песимистични прогнози дава осъзнаването на това, че Иран не успя да увеличи запаса на якост. Макар през 2016 година ръстът на неговия БВП да беше 12,5%, през 2017 година ръстът, според оценки, беше близък до 4%. За стопанска система, едва успяла да се изтръгне от блокадата, това е незначителен прираст. Цената на нефта в разглеждания период беше ниска. Заедно с това, Иран не успя да попадне в зависимост от транснационалните компании, не обрасна с връзки с чуждестранни доставчици на критически важни компоненти за инфраструктурното строителство. Стремежът към самодостатъчност – е привичен ориентир за иранците.

Когато в светлината на последните събития говорят за загуби на западни фирми, имат се пред вид преди всичко европейски, а не американски структури. Подписването на Съвместния всеобхватен план за действие (СВПД) не въодушеви американския бизнес, той неохотно участваше в разделянето на иранските пазари за пласмент. Само две крупни компании от САЩ поеха риска – Boeing (поръчка за доставка на самолети на обща стойност \$20 млрд.) и General Electric (поръчка за доставка на оборудване за енергийния сектор). Тези два контракта в днешните условия автоматично се анулират.

Европейските компании от първа величина в региона са значително повече: Total, Airbus, Peugeot, Volkswagen, Siemens, Maersk и така нататък. С това транснационалните корпорации с обширни бизнес-интереси в Северна Америка е безсмислено да отиват под санкции. Те са твърде чувствителни към въздействието на американските регулиращи органи. Така че не е учудващо, че някои от тях вече заявиха за съкращаване на своята дейност в ислямската република. Например Total, която заедно с китайски партньор има дял в проекта за разработване на газовото месторождение Южен Парс и датската корабоплавателна компания Maersk, най-крупната в света за контейнерни превози. Но средните и малки предприятия могат да се опитат да останат в Иран. ЕС планира да даде на тези фирми имунитет към американските наказателни мерки. На тях ще им се възмездят загубите и предостави финансова помощ чрез Европейската инвестиционна банка.

На институционално равнище Европа трябваше да покаже сериозността на своите намерения в противопоставянето на волунтаризма на САЩ, ако се откаже да изключи Иран от глобалната система за финансови трансакции SWIFT, базирана в Белгия. Но това не стана. Без тази стъпка американският санкционен пакет ще бъде непълен. Обаче наистина съществена ще стане подкрепата за функционирането на горивно-енергийния отрасъл на Иран. Главната уязвимост на тази държава – е нефтената търговия, и сътрудничеството с единна Европа по това направление е жизнено важно.

В предишния рунд на санкционния натиск САЩ в съюз с Европа се удаде да се свали равнището на иранския нефтен експорт с 60%, което през 2012-2015 години доведе до загуба от \$160 млрд. печалба. Но сега Европа се солидаризира не с Щатите, а с Иран, анонсирайки създаването на директен канал за връзка с иранската централна банка за да заплаща нефтените доставки без посредничеството на търговски банки.

Като цяло, трябва да се констатира, че поредният опит за икономическа изолация на Иран повишава рисковете за ескалация по целия спектър близкочиточни проблеми и не обещава никаква конструктивна динамика в бъдеще. Неизбежно последствие от

такава политика – е снижаване на доверието към дипломатическите процедури за разрешаване на остри регионални конфликти по целия свят².

Казано накратко, тези заплахи са напълно реални.

Как да се борим с тероризма?

В Основополагащия акт Русия-НАТО от 1997 г. борбата с тероризма е обозначена в качеството на конкретна област за консултации и сътрудничество. В Римската декларация за „Отношенията Русия – НАТО“, приета през май 2002 г., когато бил създаден Съветът Русия – НАТО (СРН), борбата с тероризма вече е очертана в качеството на ключова област за практическо сътрудничество. В нея са определени нови съвместни механизми и процедури, помагачи да се постигне по-добро взаимно разбиране и сближаване между Русия и членовете на НАТО. Един от тези механизми станала Специалната работна група по тероризма, в която се обсъждали концептуалните подходи за противопоставяне на терористичната заплаха и се извършва търсене на пътища за практическо сътрудничество. Тази група е разработила и приела редица съвместни документи.

Важна област е сътрудничеството между военните. За обсъждане на този въпрос и разработването на практически препоръки за съвместни действия в Норфолк (САЩ), Москва и Рим били проведени конференции на високо равнище за ролята на въоръжените сили в борбата с тероризма. Друга област е – използването на нелетално оръжие в борбата с терористите.

Научният комитет на СРН фокусира своето внимание върху научно-изследователската работа в областта на борбата с тероризма. При него била създадена група експерти за социално-психологическите последици от терористичните актове, която провела анализ на терористични актове в Русия, САЩ и някои европейски страни. Били съставени препоръки за действия в подобни случаи. В друга група се води работа по откриване на взривни вещества, самоделни взривни устройства и пояси на терористи-смъртници.

Един от ярките примери за съвместни усилия – е договореността за разработване на ежегоден план за действия за борба с тероризма, постигнат на истанбулската среща на най-високо равнище през юни 2004 г.

Друг съществен елемент на антитерористичното партньорство в рамките на СРН е сътрудничеството в борбата с търговията с наркотици в Афганистан. Важността на това сътрудничество е очевидна. Парите от продажба на наркотици често отиват за финансиране на терористични организации. Били определени следните области на сътрудничество: обмен на информация, в това число и секретна, обучение на специалисти и практическа подкрепа на службите за борба с наркотиците в Афганистан и държавите от Централна Азия.

Военните акции против терористите следва, разбира се, да продължат. Но те не трябва да бъдат главно оръжие в борбата с тях. Войните на миналото, за които се подготвяли и подготвят армиите на Запад, са безполезни за войните с терора, за което свидетелства опитът от военните действия на Израел в Ливан и САЩ в Афганистан. Необходимо са нови начини и методи за тази борба. При съкращаване на ролята на военно-силовия компонент на първи план трябва все повече да се предлагат икономически, финансови, интелектуални и информационни ресурси за влияние върху партньорите и опонентите.

Пример за много успешно антитерористично сътрудничество може да се смята Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС), където влизат Русия, Китай,

² Ответ ЕС на санкции США против Ирана. Политика санкций 8-21 мая [Електронен ресурс] Режим на достъп <http://eurasian-strategies.ru/>. Дата на използване 2019.05.21.

Узбекистан, Казахстан, Киргизия и Таджикистан. В нейните рамки е създадена специална Регионална антитерористична структура (РАТС), във функциите на която влизат провеждане на съвместни антитерористични учения, обмен на информация (в това число секретна) и създаване на обща база данни за тероризма. Главната нейна цел – борбата с тероризма – трябва да не бъде вътрешна работа на държавите, а платформа за международно сътрудничество. През март 2009 г. на Съвета на РАТС бил представен проект на Конвенция за борба с тероризма.

САЩ търпят провал в опита да се справят с международния тероризъм изключително със силови методи. Техните силови едностранни акции засега доведоха, по-скоро, до противоположни резултати. Администрацията на Буш безрезултатно се опита да спре програмата за създаване на ядрено оръжие на Северна Корея и Иран. Твърде негативни последствия имаше нахлуването в Афганистан и окупирането на Ирак. Големият Близък Изток все още е далече от демокрацията. Политическата нестабилност там се увеличава. Тези неуспехи на САЩ само укрепват моралния дух на екстремистите. Растежът на тяхната популярност в мюсюлманските страни, особено с ниско равнище на живот, след 11 септември 2001 г. стана тенденция. За източник на всички беди се смятат западните правителства, които се обвиняват в това, че те са станали марионетки на САЩ. А именно радикалите се грижат за нуждите на простия народ. Това потвърждава и опитът от войната на Израел против Хизбола в Ливан. В крайна сметка, са необходими нови военни стратегии и тактика.

А главното е – на преден план трябва да излезе отстраняване на причините, пораждащи ислямския екстремизъм и тероризъм. Без това военните действия против терористите ще напомнят опитите да се избърше водата от пода с парцал, когато не е затворен крана, от който тя шурти.

Заклучение

Още в края на 1960-те години транснационалните терористични групировки си сътрудничат в създаването на мрежи от тренировъчни лагери, разузнаването, намирането на сигурни убежища, финансовата подкрепа, логистиката, снабдяването с оръжия и дори размяната на хора. Те обединяват ресурсите си, за да подсилят бедния си арсенал.

За разлика от другите глобални предизвикателства, опитите за борба с тероризма имат неволни отрицателни последствия. Твърдите офанзивни мерки срещу терористите могат да предизвикат ответна реакция, защото създават нова неприязън, а съобразяването с техните искания може да подтикне и други да възприемат тяхната тактика.

Една терористична група може да бъде разгромена, но ще възникнат други. Убийството на лидерите на групата може да доведе на тяхно място още по-безпощадни хора.

Литература:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Sixteenth Progress Report towards an effective and genuine Security Union. Brussels, 10.10.2018 COM(2018) 690 final.
2. Communication from the Commission to the European Parliament and the European Council. A Europe that protects: an initiative to extend the competences of the European Public Prosecutor's Office to cross-border terrorist crimes. Brussels, 12.9.2018 COM(2018) 641 final.
3. Войников В.В. Европейская прокуратура – новый орган в институциональной системе пространства свободы, безопасности и правосудия ЕС // Труды Института государства и права Российской академии наук. 2018. Т. 13. № 5. С. 174-193.
4. <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/sanctions/iran/jcpoa-restrictive-measures/>.
5. http://www.edc-aes.ru/data/edcaes/content/user_files/files/94.pdf.